Om den traditionelle Brug af Ordet »Subjekt«

En Beskrivelse af en grammatisk Sprogbrug og en Undersøgelse af dens Hensigtsmæssighed[1].

Af HOLGER JOHANSEN

Ordet »Subjekt«, i dansk Oversættelse: »Grundled«, bruges af alle, der beskæftiger sig med Sprogteori i Forskning og Undervisning, og det har gennem Generationer gjort og gør stadig udmærket Fyldest, for saa vidt som de Grammatikere, der som Lærlinge er blevet grundigt oplært i den traditionelle Grammatik og ikke senere som udlærte har sat sig hen at spekulere over Ordets *rette* Brug, eller, over hvad Begrebet *Subjekt egentlig* er, næsten i hvert eneste Enkelttilfælde vil være enige om, hvad der skal udpeges som en given Sætnings Subjekt. Tvivlstilfælde findes. Over for Sætningerne

(1) At glæde andre er hendes største Fryd,
(2) Hvad er hans Valgsprog?

melder fx. Kr. Mikkelsen (»Dansk Ordføjningslære« S. 9, Anm. 1) Pas. Men saadanne Tilfælde er vist i det væsentlige indskrænket til Sætninger, hvor en Form af »være« forbinder to navneagtige Størrelser, og udgør saaledes et afgrænset Omraade.

For saa vidt skulde alt være i den skønneste eller dog i nogenlunde Orden: Man har et Ord og vakler bortset fra en relativt ubetydelig Enklave af eensartede Tilfælde ikke i dets Brug. Men stillet over for Spørgsmaalet: Hvad forstaas ved Udtrykket »Subjekt«, ikke i dette eller hint specielle Tilfælde, men i al Almindelighed? – vil mange (som fx. den, der skriver dette) enten være i Forlegenhed for deres Svar, eller man vil, naar de har svaret, hurtigt kunne bringe dem i større eller mindre Forlegenhed. Det, man opfordrer andre (eller sig selv) til ved et saadant Spørgsmaal, vil ofte være, at de skal *besinde* sig paa, hvilket Princip eller hvilke Principper der er bestemmende for deres og andres fælles, til en vis Grad – om jeg saa maa sige – *ureflekterede* Brug af et Ord. Udtrykket »besinde sig paa« bruger jeg i denne Forbindelse i Tilknytning til en Passus i L. Wittgenstein: »Philosophische Untersuchungen«[2] S. 42: »Das was man weiss, wenn uns niemand

fragt, aber nicht mehr weiss, wenn wir es erklären sollen, ist etwas, worauf man sich *besinnen* muss. (Und offenbar etwas, worauf man sich aus irgendeinem Grunde schwer besinnt.)«

En Bekræftelse paa ovenstaaende Betragtningers Rigtighed giver Prof. E. Tranekjær Rasmussen i et Afsnit i Skriftet »Virkelighed og Beskrivelse (En Introduktion til Temaet for Nordisk Sommeruniversitet 1954)«, der hvor han S. 80 f. paa Grundlag af et Foredrag, som Prof. Paul Diderichsen har holdt ved Sommeruniversitetet 1953, nævner forskellige Subjektskriterier, som er blevet fremsat af forskellige Forskere. I Tilslutning hertil anføres forskellige Sætninger, om hvilke det gælder, at snart det ene, snart det andet af de anførte Kriterier ikke passer paa det, der efter traditionel Terminologi vil være at kalde »Subjekt« i den paagældende Sætning. Det paagældende Afsnit slutter: »Det er tankevækkende, at Lingvistikken i flere hundrede Aar har kunnet klare sig med en saa mangetydig Terminus, og at det ikke er lykkedes at skabe en mere eksakt Terminologi, der har kunnet vinde almindelig Anerkendelse.« Nu er – det giver jeg Prof. Tranekjær Rasmussen og hans Hjemmelsmand Prof. Diderichsen Ret i – Ordet »Subjekt« i dets traditionelle Brug i en *vis* Forstand (i hvilken, vil fremgaa af det følgende) flertydigt, men i en anden Forstand er det dog eentydigt, saa sandt som ingen af de to Forskere er i Tvivl om, hvad der i de af dem anførte Sætninger traditionelt gælder som Subjekt. Der gives altsaa Regler, der bestemmer dette Ords Anvendelse, om ikke med absolut – det har jeg allerede antydet – saa dog med meget stor Sikkerhed. Saaledes er det ikke saa underligt endda, at Lingvistikken i flere hundrede Aar har kunnet klare sig med denne Terminus. Den paastaaede angribelige Mangetydighed er opstaaet saa at sige ad kunstig Vej, ved de talrige fra hinanden afvigende og mod den faktiske Brug stridende Definitioner. Det tankevækkende er for mig i denne Sammenhæng, at det er saa svært at besinde sig paa sin egen med andres overensstemmende Praksis. Jeg har citeret Wittgenstein. Lad mig ogsaa citere en amerikansk Filosof Wilfred Sellars, der i en Artikel »Some reflexions on language games« i Tidsskriftet »Philosophy of Science«, 1954, S. 205 skriver følgende: »After all, it could be argued there are many modes of human activity for which there are rules (let us stretch the word »game« to cover them all) and yet in which people participate (play) without being able to formulate the rules to which they conform in so doing. Should we not conclude that playing

these games is a matter of doing A when the circumstances are C, doing A' when the circumstances are C' etc., and that the ability to formulate and obey the rules, although it may be a necessary condition of playing »in a critical and selfconscious manner« cannot be essential to playing tout court.«

Det, jeg nu i det følgende vil forsøge, er en empirisk semantisk Undersøgelse. Denne Undersøgelses Genstand er ganske vist ikke et Ord i almindelig Hverdagsdansk, men et Ord i det traditionelle grammatiske Sprog, for saa vidt som det har Dansk som Objektsprog. Vi vil forsøge at fastlægge, hvad det er, man i en vis Forstand ubevidst, dvs. uden at henholde sig til en bestemt formuleret, *vedtagen* Definition i almindelig sprogbeskrivende Undervisnings- og anden Praksis kalder »Subjekt«. Eller for at tale i helt moderne amerikansk Stil: Vi vil angive, hvilke Regler der gælder for det Spil, der bestaar i paa traditionel Vis at finde en dansk Sætnings Subjekt. En værdifuld Hjælp til Besvarelsen af dette Spørgsmaal faar man, hvis man følger en Diskussion, der saa langt tilbage som i Aarene omkring 1910 førtes mellem J. Byskov og Otto Jespersen. Byskovs Bidrag til Diskussionen fremkom i 3 Artikler i dette Tidsskrift 1907, 1912, 1914, Jespersens Indlæg i »Sprogets Logik« 1913.[3] De to Forskeres Diskussion om disse Emner udmærkede sig ved ikke at være en Polemik, men var baaret af Partnernes uvilkaarlige Optagethed af selve Emnet og faar et vist særligt Præg, naar man betænker, at den blev ført mellem en ikke akademisk uddannet Forstander for et jysk Privatseminarium og en Mand, der nød internationalt Ry som sin Tids førende Anglist. Paa den anden Side er denne Diskussion for os ikke forbilledlig paa andre Punkter, saa sandt som de i Diskussionen implicerede ikke var sig »innebörden« af de af dem brugte Udtryk fuldt bevidst. Denne Kritik maa ikke forarge nogen, for jeg er fuldtud klar over, at den ogsaa rammer mig selv, der kom med et Indlæg i Diskussionen »Om Adverbiets Plads« i Danske Studier 1928. Det var endnu i Sprogvidenskabens Uskyldsalder, hvor det var meget lettere at tale friskt og fornøjeligt og tilsyneladende forstaaeligt om et saa friskt og fornøjeligt og tilsyneladende ligetil Emne som Modersmaalet.

I sin første Afhandling afviser Byskov at betragte »Sagen fra Logikkens Standpunkt« eller at se »paa Grundleddet udelukkende som en Betydningskategori ... det vilde ... være urigtigt, eftersom Sproget selv paa mange Maader viser, hvad der er Grundled. I Dansk kan vi

for det første faa Sproget selv til at træffe Afgørelsen, naar det ene Navneord er et personligt Stedord, idet Nævnefald ikke bruges, naar Ordet er Omsagnsled« (altsaa i Sætningen »jeg er Kaptajnen« viser Formen af Ordet »jeg«, at dette Ord er Subjekt). At det og det formale Fænomen *viser* eller *angiver,* hvad der er Grundleddet, er en Udtryksmaade, som Byskov gentagne Gange anvender. Danske Studier 1912, S. 137 udtaler han om Sætningspar som de af ham anførte

(3) Løver anfalder ikke Slanger,
Løver anfalder Slanger ikke,

(4) Inspektøren syntes godt om Lærerne,
Inspektøren syntes Lærerne godt om:

»Disse Eksempler viser, at naar der er et Biordsled, eller navnlig en Nægtelse i Sætningerne, viser dette Led ved sin Stilling tydeligt (fx. meget tydeligere end Rækkefølgen af Grundled og Omsagn), hvad der er Grundled i Sætningen... Nægtelsen kan ikke staa imellem Grundleddet og Omsagnet. Omsagnet vil her sige det finite Verbum.« Ibid. 1914, S. 130: »Det er i de fleste Sprog ved ydre Kendetegn af forskellig Art, navnlig Substantivernes Nominativsmærke, angivet, hvad der er Subjekt, og man føler, at denne Angivelse er af en saadan Art, at man maa respektere den ved den Bestemmelse, man vil give af Begrebet.« Og i samme Artikel S. 133, i Tilknytning til Sætningspar af Typen,

(5) Werlauffs Moder var ikke Vilhelmine Fr. Wirth,
Werlauffs Moder var Vilhelmine Fr. Wirth ikke,

siges: »Det er ogsaa her i alle Tilfælde for den umiddelbare Sprogbevidsthed tydeligt nok, hvad der er Grundled i de forskellige Sætninger, og det er i alle ... Tilfælde angivet ved Stillingen af Nægtelsen, ganske som i de andre Eksempler, jeg har brugt.«

Naar Byskov saaledes siger, at visse formale Egenskaber *viser,* hvad der er Subjekt, har han dermed tilkendegivet, at det at være Subjekt for ham ikke er identisk med at *have* disse formale Egenskaber. Disse staar aabenbart for ham blot som et *Symptom* paa noget andet. Men hvad dette andet, som ikke er noget formalt og ikke en »Betydningskategori« (i hvert Fald ikke »udelukkende«) saa egentlig er, derom

siger Byskov intet, og jeg tror, at han, hvis vi havde afkrævet ham Svar paa dette Spørgsmaal, vilde være blevet os Svaret skyldig.

Byskov kunde i Stedet for ligesom at lade en saadan ubeskrevet »Ding an sich« staa i Baggrunden paa Grundlag af de af ham gjorte værdifulde Iagttagelser rent positivistisk have udtrykt sig saaledes: »Subjekt« kaldes ved Beskrivelse af danske Sætninger et substantivisk Led, 1. hvis det har Formen »jeg«, »du« . . .; 2. hvis det indtager Førstepladsen i en Sætning af Formen: *Substantiv* + *Hjælpeverbum* + *Verbum* + *Substantiv* (Hunden har bidt Katten); 3. hvis det staar mellem Hjælpeverbum og Hovedverbum (Hunden har Katten bidt); 4. hvis det staar mellem Verbet og Ordet »ikke«, samt visse andre Ord (Hunden bider Katten ikke), og han kunde have nævnt andre, ogsaa af ham fremdragne formale Ejendommeligheder ved et Ord, som bevirker, at det kaldes »Subjekt«. En saadan Beskrivelse af dette Ords Brug, hvad enten den skal tages som en Beskrivelse af faktisk stedfindende Brug eller som en under Hensyntagen til faktisk Brug *vedtagen* Definition, vil jeg kalde »den formale Subjektsdefinition«, og de formale Kendetegn, som den opererer med for Danskens Vedkommende, vil jeg i denne Afhandling kalde »de Byskovske Kriterier«. Hvorvidt den formale Subjektsdefinition fuldtud dækker Praksis, skal senere drøftes. Den gør det i hvert Fald i saa høj Grad, at vi paa dette Punkt af vor Udredning kan lade den gælde for *rimelig*.

Over for Byskov gør nu Jespersen gældende, at i næsten alle Tilfælde, hvor to Led optræder som henholdsvis Subjekt og Prædikat ved Verbet »være«, betegner Subjektet i Sammenligning med Prædikatet det mere specielle, og at dette Indholdskendetegn ogsaa gælder for saadanne Led, der har de af Byskov fremdragne formale Subjektskendetegn. Bemærkelsesværdig er her (S. 56) Jespersens Bemærkning om, at de af ham nævnte »ikke-grammatiske Kendetegn paa de to Kategorier [Subjekt og Prædikativ] maaske ikke træder frem for Bevidstheden.« Jeg forstaar dette saaledes, at Jespersen mener, at vi ved vor Brug af Ordet »Subjekt« ofte *ubevidst* lader os lede af visse Kriterier, og at han dermed implicite siger, at hans Udredning af Forholdene er en *Besindelsesproces*. Meget havde været vundet i Klarhed, hvis han explicite havde indtaget dette Standpunkt og fastholdt det.

Nu er det imidlertid klart, at Jespersen ikke vil kunne faa Medhold i sin These om Subjektet som det mere specielle og Prædikatet som det mere generelle. Byskov kan let godtgøre dette ved en Henvisning

til Tilfælde som (5), hvor vi nok kan operere med Distinktionen *Subjekt: Prædikat* paa Grundlag af de Byskovske Kriterier, men umuligt (i hvert Fald hvad den første Sætning angaar) kan fastholde Distinktionen *speciel: generel).*[4] Byskovs Kritik kunde ogsaa være rettet mod Jespersens Behandling af Forholdet mellem de to Sætninger

(6) Det er jeg [med betonet »er«],
Det er mig [med ubetonet »er«].

At Ordet »det« i første Sætning af (6) nødvendigvis, som Jespersen hævder (S. 59), skulde repræsentere »noget ret ubestemt, der har været Prædikativ i den foregaaende Sætning (fx. en Spørgesætning som »Er du syg?« . . .)«, medens Ordet »det« i anden Sætning af (6) staar »i Stedet for noget mere bestemt (fx. »den der har lukket Døren op« el. lign.)«, og at dette sidste skulde være mere bestemt end, hvad der er udtrykt ved »jeg«, forekommer mig at være en ganske grundløs Paastand; den første Sætning i (6) kan udmærket være Svar paa Spørgsmaalet »Er du den, der har lukket Døren op?«. Jespersen har saaledes ikke Ret, naar han S. 60 siger »i nogle enkelte i det virkelige liv uhyre sjældent forekommende Tilfælde betegner Ordet »er« absolut Identitet.« Jespersen tænker paa Tilfælde som det af ham anførte

(7) Floridor er Célestin, og Célestin er Floridor,

og disse er selv i Operetter unægtelig sjældne; men dette gælder ingenlunde om (5) og (6).

Naar Jespersen endvidere siger, at hvis »de to ved »er« forbundne Udtryk har samme Omfang, og . . . de uden Skade kan ombyttes, er der ingen rigtig Mening i at spørge, hvilket af dem der er Subjekt og hvilket Prædikativ; vi kan godt kalde dem begge to for Subjekter«, faar det staa for hans egen Regning; han har dermed indført en individuel arbitrær Definition af Udtrykket »Subjekt« for saadanne Sætningers Vedkommende. Almindelig Analysepraksis vil paa rent formalt Grundlag i saadanne Sætninger bestemme det og det som Subjekt og det og det som Prædikat. I første Halvdel af (7) vil saaledes »Floridor« og i anden Halvdel »Célestin« bestemmes som Subjekt.

Naar jeg siger, at Jespersen har indført en individuel arbitrær Definition, saa mener jeg, at det har han *implicite,* men ikke *explicite,* og

deri ligger hans Fejl; han siger hverken »ved Ordet Subjekt vil *jeg* forstaa det og det« – ej heller er det hans udtrykkelige Maal at beskrive en stedfindende grammatisk Sprogbrug.

Nu har imidlertid Sætningsanalyse paa Grundlag af semantiske Kriterier i al Almindelighed den Mangel, at de indholdsmæssige Relationer mellem Leddene i Sætninger, der i det ydre er af samme eller dog lignende Struktur, er af højst forskellig Art. Jespersen erkender som ogsaa andre baade før og efter ham aabent dette. Ikke blot gør han opmærksom paa, at Kriteriet, der bestaar i Modsætningen *mere speciel: mindre speciel* selvsagt ikke kan bringes i Anvendelse paa Subjekts-Objekts-Sætninger, men han finder heller ikke for disse sidstes Vedkommende noget fælles betydningsmæssigt Kriterium, der tillader at skelne mellem Subjekt og Objekt. Oplysende er i saa Henseende Sammenstillingen hos Jespersen (S. 80) af de engelske eensbetydende Sætninger

(8) A [Subjekt] precedes B [Objekt],
B [Subjekt] follows A [Objekt]

og de med hinanden delvis eensbetydende tyske »ich liebe den Wein« og »mir gefällt der Wein«. Vi behøver ogsaa blot at kaste et Blik paa følgende danske Sætninger

(9) Anton ejer Sultan,
(10) Sultan tilhører Anton,
(11) Dickens keder mig,
(12) Jeg elsker Dickens,
(13) N. N. overgik langt de andre Medspillende,
(14) N. N. generede de andre Medspillende

for at indse det rent unyttige, ja aldeles haabløse, i at ville give en almen ren betydningsmæssig Definition, der tillader at adskille det, vi i disse Sætninger *faktisk* benævner som Subjekt, fra det, vi *faktisk* benævner som Objekt.

Stillet over for Umuligheden af at kunne drage et andet Skel mellem Subjektet[5] og de andre Led griber Jespersen, jeg havde nær sagt som en sidste fortvivlet Udvej, tilbage til »det gamle Fif, at opsøge Verbet og spørge, hvem eller hvad der gør (er osv.) det, som Verbet i den i Sætningen anvendte Form angiver.« (S. 82). Men hvori bestaar

nu ret beset det gamle Fif, at spørge med »hvem/hvad?« Det vilde jeg gerne underkaste en nærmere kritisk Analyse. Det gør Jespersen ikke, han har overtaget Fiffet raat – jeg havde nær sagt fra Barneskolens første Klasse – og derfor kommer han med sin Analyse faktisk ikke til Vejs Ende.

Lad eksempelvis den Sætning, hvis Subjekt vi vil finde, være

(15) Anton har Sultan bidt.

Vi spørger da

(16) hvem/hvad har bidt?

og besvarer dette Spørgsmaal med

(17) Sultan har bidt.

Nu er det klart, at (16) brugt i den anførte Sammenhæng er et rent lingvistisk Spørgsmaal uden nogensomhelst Reference til den ikkesproglige Virkelighed, eensbetydende med »hvilket af (15)'s Substantialer skal indsættes i Skemaet »– har bidt«, saaledes at det derved fremkomne Udtryk kommer til at passe med (15)?« Dette Ord er, som en Sammenligning af (15) og (17) viser, »Sultan«. »Anton« vilde indsat paa »Sultan«'s Sted i (17) ikke passe med (15). Er det nu Jespersens Mening, at hvis Svaret paa Spørgsmaalet »hvem/hvad osv.« lyder som i det lige behandlede Tilfælde »Sultan«, saa er »Sultan« *per definitionem* Sætningens Subjekt, saaledes at det vil være *selvmodsigende* i det grammatiske Sprog at svare »Sultan« og samtidig paastaa, at »Sultan« ikke er Sætningens Subjekt? Jeg mener, at dette er Jespersens Mening. Og har man denne Mening, saa forudsætter Anvendelsen af Fiffet en Subjektsdefinition, der kan formuleres som følger: En Sætnings Subjekt er det Led, hvis Nominatum (forudsat at Sætningen er sand) føjer sig ind i den tilkendegivne Sammenhæng paa den Maade, som Stillingen før Verbet i en Sætning af Formen *Substantial* + *Verbum* implicerer. Subjekt i en Sætning, der indeholder Verbet »bider«, er saaledes altid det Substantial, der spiller samme Rolle, som fx. »Sultan« gør i Kraft af sin Stilling i Sætningen (17).

Ved at forfølge Jespersens Tankegang ud i dens sidste Konsekvenser er vi saaledes naaet til en Subjektsdefinition, der explicite refererer sig baade til det formale og det semantiske, idet den er af Formen: »Subjekt er ved hvert enkelt Verbum det Substantial, hvis Nominatum

(forudsat at Sætningen er sand) indgaar i Sammenhængen paa den Maade, som det og det formale Karakteristikum ved det paagældende Verbum implicerer.«

Ved en Subjektsdefinition af dette Mønster at vælge just Stillingen før Verbet i Sætninger af Typen *Substantial + Verbum* som Karakteristikum er dog, naar bortses fra didaktiske Hensyn, vilkaarligt. Andre dermed eensbetydende Karakteristika kan gøre samme Fyldest, fx. Stillingen mellem Hjælpeverbum og Hovedverbum. Ganske vist vilde man i saa Fald ikke paa samme Maade kunne anvende »det gamle Fif«, men dettes Værdi er, skønner jeg, udelukkende af didaktisk Art[6].

Nu kunde man ogsaa mene, at Fiffet blot var en nem Maade at træffe en Afgørelse paa, som ellers ikke vilde være saa nem, og laa uden for fx. Børns Fatteevne. Lad mig illustrere, hvad jeg mener, ved et Eksempel hentet andetsteds fra: Folk, der er interesseret i Fugle, vil ofte gerne vide, om den Fugl, de iagttager, er en ung eller gammel Fugl, om det er en Han eller en Hun, de har for sig. At afgøre dette vilde ikke være saa ligetil, hvis man ikke havde forskellige Fif, saasom Farve osv. En Undulat er ganske ung, hvis dens Fjer fortil paa Hovedet viser det Bølgemønster, der iøvrigt er karakteristisk for Fuglen, og ikke ung, hvis den paa dette Sted er hvid. Og en Spurv er en Han, hvis den har sort Strube. Men at sige, at en Undulat med et hvidt Forhovede per definitionem er ikke-ung, og at en Spurv med sort Strube per definitionem er en Han, vilde være absurd. At vi kan bruge de nævnte Kendetegn, er begrundet i en empirisk Regelmæssighed i Naturen og har ikke noget med Definitionen af »ung/gammel« og »Han /Hun« at gøre.

Og nu dette anvendt paa det gamle Fif – er dets Anvendelighed for dem, der anvender det, begrundet i en saadan blot *empirisk* Regelmæssighed, saaledes at det *i og for sig* var tænkeligt, at vi en Dag traf paa en Sætning, hvor vi svarede »Sultan« paa Spørgsmaalet »hvem/hvad osv.« og samtidig maatte erkende, at »Sultan« ikke var Subjektet – ligesom det jo er tænkeligt, at vi en Dag møder en Spurv med sort Strube, der kan lægge Æg – ja, saa fortjener det gamle Fif virkelig Navn af Fif, og dette Fif maa, saalænge der ikke foreligger en virkelig Subjektsdefinition, være ombølget af en vis Mystik og Uklarhed, som det i nogen Grad er Tilfældet hos Jespersen – men er dette ikke Tilfældet, dvs. er det en Fremgangsmaade, som rigtigt anvendt med logisk Nødvendighed maa føre til et rigtigt Svar, saa baade kan og maa vi

formulere den Definition af Ordet »Subjekt«, ifl. hvilken denne Nødvendighed foreligger, og Fiffet selv vil træde i Baggrunden og Mystikken og Uklarheden forsvinde.

Men dermed er ingenlunde sagt, at det saaledes vundne Begreb er hensigtsmæssigt, ej heller at Definitionen dækker faktisk stedfindende grammatisk Sprogbrug. Og selv om det sidste skulde være Tilfældet, vil man stadig kunne gøre følgende gældende: Hvis det, vi faktisk kalder »Subjekt«, altid har det ene eller det andet af de Byskovske Kriterier, vil man, hvis man ønsker *det,* ved Bestemmelsen af det, man kalder »Subjekt«, i og for sig kunne undlade at tage Hensyn til det semantiske og anvende den før S. 13 omtalte formale Subjektsdefinition.

Det maa dog straks fremhæves, at selv om en saadan formal Subjektsdefinition i og for sig var mulig – hvilket vi snart vil vise, at den ikke er – kunde det semantiske i hele denne Sammenhæng dog ikke lades ude af Betragtning. Thi Grunden til at give de omtalte formale Karakteristika et fælles Navn maatte dog være den, at der kan siges noget fælles om dem. Nu er det eneste fælles af Relevans, der kan siges om de Byskovske Kriterier, dette, at de Substantialer, der har dem, ved hvert enkelt Verbum betragtet for sig indgaar i Sammenhængen paa en bestemt Maade. Er Verbet »eje«, angiver samtlige Byskovske Kriterier Ejeren, er Verbet »tilhøre«, angiver de Ejendommen. Men – og dette kan ikke noksom fremhæves og er blevet fremhævet – det fælles i Betydningen, som Sættet af Subjektskriterier s_1, s_2 . . . har ved et givet Verbum, er ingenlunde altid det samme eller behøver blot at have noget at gøre med det fælles i Betydningen, som de samme Kriterier s_1, s_2 . . . har ved et andet derfra forskelligt Verbum. Om saa var, var Muligheden for en ren semantisk Subjektsdefinition ikke udelukket.

Nu er det imidlertid *ikke* altid muligt i Overensstemmelse med faktisk stedfindende grammatisk Sprogbrug at bestemme en Sætnings Subjekt paa formalt Grundlag ved Hjælp af de Byskovske Kriterier alene. Vi betragter følgende Sætninger

(18) Hans vidste dette,
(19) Dette vidste Hans,
(20) Hans forundrede dette,
(21) Dette forundrede Hans.

Det, man uden Tøven vil bestemme som disse Sætningers Subjekt, er ikke kendetegnet ved noget fælles ydre Kriterium. Anvendelsen af et saadant maatte vel føre til at ansætte første Led som Subjekt i alle fire Sætninger. Heller ikke er Subjektet kendetegnet ved noget betydningsmæssigt Kriterium. For saa maatte jo enten Personen eller Sagforholdet være Subjektet i alle Sætninger.

Grunden til, at vi uden Vaklen kalder »Hans« i (18)–(19) og »dette« i (20)–(21) for Subjektet, kan kun være den, at i andre Strukturer end den, der er realiseret i (18)–(21)[7], har ved Verbet »forundre« Betegnelsen for Sagforholdet visse formale Karakteristika, der implicerer, at den kaldes »Subjekt«, medens det samme ved Verbet »vide« gælder for Personbetegnelsen. Hed det »Hans har forundret dette« og »Hans forundrede ikke dette«, ja saa vilde man kalde »Hans« i (20)–(21) for »Subjekt« – og forøvrigt synes det at fremgaa af Ordbog over det danske sprog, at en saadan Sprogtilstand var realiseret i det 18. Aarhundrede, dvs. at man dengang kunde sige »Hans forundrede ikke dette« i Bet. *Hans undrede sig ikke over dette.* Men dette sidste er i denne Forbindelse ikke væsentligt, det væsentlige er følgende: ikke rent formale Egenskaber ved Leddene i Sætningerne (18)–(21) kan bevirke eller motivere, at i (18)–(19) »Hans« og i (20)–(21) »dette« kaldes for »Subjekt«, men kun den Omstændighed, at de hver for sig i de Sætninger, hvor de kaldes »Subjekt«, spiller en Rolle, som i andre Sætningsformer konstant er knyttet til særlige formale Egenskaber. Ved Verbet »forundre« er det Sagforholdet eller Følelsens/Tankens Genstand, der i andre Strukturer har dette Sæt af formale Egenskaber, ved Verbet »vide« er det Personbetegnelsen, der i de andre Strukturer har det samme Sæt af formale Egenskaber.

Over for det her fremførte kunde man fra et rent formalistisk Standpunkt gøre følgende Betragtning gældende: Ganske vist er det rigtigt, at saaledes som Sætningerne (18)–(21) umiddelbart fremtræder, er der intet i deres Form, der kan virke som Rettesnor ved Bestemmelsen af »Hans« som Subjekt i (18)–(19) og »dette« som Subjekt i (20)–(21). Men – kunde man sige – interpolerer man fx. Ordet »ikke«, vil dette Ords forskellige Plads i de derved fremkomne Sætninger tillade at bestemme *det* som Grundled, som for Traditionalisten vil være Grundleddet. Vi faar nemlig som Resultat af Interpolationen Sætningerne

(22) Hans vidste ikke dette,
(23) Hans forundrede dette ikke

og kan saaledes ad ren formal Vej gøre en Forskel mellem »dette« i (18) og »dette« i (20), samt mellem »dette« i (19) og »dette« i (21).

Hertil er nu at sige, at vi, naar vi anlægger en saadan Betragtningsmaade, alligevel bevæger os ind paa det semantiske Omraade. Thi nok kan en Interpolation af »ikke« i fx. (18) i en vis Forstand *kun* give (22), men Grunden til, at vi maa forkaste en Sætning som

(24) Hans vidste dette ikke,

kan ikke søges i *almene formale* Regler for Substantialers, Verbers og Adverbialers Sammenstilling, men i *Betydningen* af de *specielle* Substantialer »Hans«, »dette« og det *specielle* Verbum »vide«, samt Reglen for, hvor Betegnelserne for de forskellige Relater skal staa ved dette Verbum: hvor det, der betyder Sagforholdet, og hvor det, der betyder Personen, skal staa. (24) er i formal Henseende en fuldgod Sætning, men den er *meningsløs,* paa samme Maade som de Nonsens-Sætninger, lingvistisk orienterede Logikere undertiden retter Søgelyset mod, meningsløse Sætninger som fx.

(25) Onsdag er tykkere end den germanske Lydforskydning,

hvilke ikke den formalistiske Grammatiker, men derimod nok Semantikeren har noget at indvende imod.

Endnu mere tydeligt bliver det, at den traditionelle Brug af Ordet »Subjekt« kun kan fastlægges under Hensyntagen til det semantiske, naar vi betragter de af Wiwel i »Synspunkter for dansk Sproglære« (1901) S. 32 anførte Sætninger. Wiwel siger: »i Sætninger som

(26) den Tyr stangede min Broder – og
(27) den Tyr solgte min Broder

er ingen i Tvivl (i alt Fald kun smaa Børn) – fordi en Mand (min Broder) ikke giver sig af med at stange, og en Tyr ikke kan sælge noget.« Det er klart, at det er en almen meget elementær Realerfaring, som tvinger os til at tyde (26) og (27) paa en bestemt Maade, og det

er endvidere klart, at det kun er paa Grundlag af denne Tydning og ikke paa noget rent formalt Grundlag, at vi i (26) bestemmer »den Tyr« og i (27) »min Broder« som Subjekt. Men dette vil atter sige, at Subjektet er et Ord, som betegner noget, der ifl. den Ytring, hvori det staar, indgaar i den paagældende Sammenhæng paa en bestemt Maade. Denne Maade at indgaa i Sammenhængen paa er, som vi har set, forskellig fra Verbum til Verbum, men den er efter vore hidtidige Undersøgelser altid den, som visse bestemte sproglige Ejendommeligheder, fx. et Substantivs Stilling mellem Hjælpeverbum og Hovedverbum eller mellem Verbum og Nægtelse betegner, og i Kraft heraf, men ogsaa kun i Kraft heraf, bliver det muligt at definere for de Tilfældes Vedkommende, som vi hidtil har beskæftiget os med, den traditionelle Brug af Ordet »Subjekt«.

De af Wiwel anvendte Eksempler (26) og (27) ligger ikke helt paa Linie med (18)–(21). Det er ikke Nonsens at sige

(28) den Tyr har min Broder stanget

i samme Forstand, som det er Nonsens at udtale (24) eller (25). Det er som sagt en almen Realerfaring, der faar os til at tyde (26) og (27) paa en bestemt Maade, medens (18)–(21) uanset al Realerfaring ene i Kraft af Ordenes Betydning kun kan tydes paa een Maade.

I andre Tilfælde er det en speciel Viden, som maaske kun de i den konkrete Talesituation implicerede er i Besiddelse af, som faar dem til at tyde Ytringer paa een Maade og ikke paa en anden. Wiwel siger saaledes træffende S. 32 øverst, at ». . . i en Sætning som

(29) den Mand gav min Broder Pengene

kan ingen, om han end kan Dansk aldrig saa godt, sige, om »den Mand« eller »min Broder« er Subjekt (og det bliver ikke bedre, selv om man hører det udtalt med Tryk og det hele); ved man det, saa ved man det andetsteds fra.«

Wiwel slutter den Paragraf, hvoraf ovenstaaende er citeret, med følgende Ord: »I alle Eksemplerne . . . kendes, som det ses, Subjektet alene af Ordenes Betydning, og hvor . . . to af Ordene giver lige god Mening i Forbindelse med Verballeddet »gav«, kan Subjektet overhovedet ikke kendes af denne Sætning alene.« Wiwel, hvis Bog for en

ikke ringe Dels Vedkommende – som bekendt – var rettet mod hans Tids grammatiske Tradition, føler sig øjensynlig m. H. t., hvad han i hvert enkelt Tilfælde kalder »Subjekt«, ikke i Modstrid med Traditionen. Hans Udtalelser synes derfor at godtgøre Umuligheden af en formal Bestemmelse af det, den grammatiske Tradition kalder »Subjekt«.[8] Vi maa derfor, hvis vi skal give en Subjektsdefinition, der svarer til faktisk stedfindende Brug, og som skal gælde for samtlige de Tilfælde, vi hidtil har beskæftiget os med, anvende en Definition af det S. 16 f angivne Mønster.

Nu er det imidlertid umiddelbart indlysende, at en Definition af denne Art ikke kan anvendes, naar Talen er om Sætninger, der indeholder de af Jespersen S. 79 nævnte Verber, som »ligne«, »skære«, »krydse«, »ægte«, hvilke tillige med Udtryk, der bestaar af Verbum + Præposition, som »grænser op til«, »ligger saa og saa langt fra«, »er beslægtet med«, og talrige andre betegner Relationer, i hvilke Leddene umuligt kan siges at indgaa paa forskellig Maade. Sprogligt giver dette sig Udslag i, at de to Sætningsled salva veritate kan ombyttes eller sammenstilles i vilkaarlig Orden i et reciprokt Udtryk: A har krydset B = B har krydset A = A og B har krydset hinanden = B og A har krydset hinanden. Vi betragter nu følgende to Sætninger

(30) Paa dette Sted har Vejen tidligere krydset en nu nedlagt Jernbanelinie,
(31) Paa dette Sted har en nu nedlagt Jernbanelinie tidligere krydset Vejen.

Det er klart, at ved Anvendelse af en Subjektsdefinition af den omtalte Art bliver i begge Sætninger baade »Vejen« og »en nu nedlagt Jernbanelinie« Subjekter, thi begge de Størrelser, disse to Udtryk er brugt om, indgaar i Sammenhængen paa den Maade fx. Stillingen mellem Hjælpeverbum og Hovedverbum implicerer. Der er nemlig kun den ene Maade at indgaa i Sammenhængen paa, og som (30)–(31) viser, kan uden at det gør nogen Forskel i Betydningen, et hvilketsomhelst af de to Led staa paa den nævnte Plads. Imidlertid kræver almindelig grammatisk Sprogbrug, at i (30) kun »Vejen« og i (31) kun »en nu nedlagt Jernbanelinie« betegnes som »Subjekt«. Vi maa derfor fastslaa, at inden for denne Gruppe Verber er Kriteriet for, hvad der skal kaldes »Subjekt«, et rent formalt.

Heroverfor vil man maaske fra psykologisk orienteret Side gøre gældende, at de rent formale Ejendommeligheder, som bevirker, at et Led i saadanne Sætninger kaldes for »Subjektet«, dog implicerer noget i en vis Forstand betydningsmæssigt, det nemlig, at det paagældende Leds Nominatum er det, Sætningen er om.[9] Ud fra et saadant Synspunkt vilde vor ovenfor anførte Subjektsdefinition kunne »reddes«, saaledes at den ogsaa kom til at gælde Sætninger, der indeholder Verber af den her omtalte Art. Dette har ogsaa tidligere været min Opfattelse. Men den psykologiske Forskel mellem (30) og (31) forekommer mig imidlertid at være saa vanskelig at gribe og fastholde – jeg benægter ikke, at den er der – at vi i denne Forbindelse gør bedre i slet ikke at regne med den, og ser vi endelig paa to Sætningsforbindelser som

(32) Den Dreng i 3. Klasse, som saa paafaldende ligner Hans, er ikke hans Broder,
(33) Den Dreng i 3. Klasse, som Hans ligner saa paafaldende, er ikke hans Broder,

vil enhver Tale om, at Relativsætningen i det ene Tilfælde er om det ene, og i det andet om det andet af de to Led, være uden noget Hold. Lige saa lidt som man ved Betragtningen af (19) og (21) paa et rent *formalt* Grundlag i (19) kan bestemme »Hans« og i (21) »dette« som Subjekt i Overensstemmelse med Traditionen, lige saa lidt er der til den forskellige grammatiske Benævnelse af »som« og »Hans« i (32) og (33) knyttet nogen tilsvarende *semantisk* Forskel. Paa den anden Side maa det fremhæves, at i visse Tilfælde bruges Ordet »Subjekt« med Henblik paa symmetriske Sætninger paa en saadan Maade, at denne Brug kun kan beskrives ved Anvendelse af psykologiske eller, om man vil, pragmatiske Termini. Disse Tilfælde vil senere blive behandlet.

En anden Gruppe Sætninger, paa hvilke en Subjektsdefinition af det ovenfor angivne Mønster ikke kan bringes i Anvendelse, er de Sætninger, hvor to Led bindes sammen af et Verbum i passiv Form, saaledes at de to Led salva veritate ogsaa her kan ombyttes. Jeg tænker paa Tilfælde af den saa velkendte Type

(34) Et Eksemplar af »De gamle danske Tropekolonier« blev foræret Direktøren ved Firmaets Jubilæum,

(35) Direktøren blev foræret et Eksemplar af »De gamle danske Tropekolonier« ved Firmaets Jubilæum,
(36) Utaalelige Skatter paalægges Befolkningen,
(37) Befolkningen paalægges utaalelige Skatter,
(38) I det følgende Forhør blev den ulykkelige anklagede fravristet flere lige saa urimelige Tilstaaelser,
(39) I det følgende Forhør blev flere lige saa urimelige Tilstaaelser fravristet den ulykkelige anklagede,
(40) Al Frihed er blevet berøvet Befolkningen,
(41) Befolkningen er blevet berøvet al Frihed.

At Relationen i disse Sætninger trods Leddenes Ombyttelighed salva veritate er af fundamental anden Art end i (30)–(33) er indlysende, saa indlysende, at Omtale heraf kan synes overflødig. Saa meget skal dog siges, at Forskellen paa Dansk bl. a. kommer til Udtryk i, at reciproke Udtryk ikke kan træde i Stedet for (34)–(41), som de kan for (30)–(33). Vi kan endvidere sige: Ved vi, om fx. to Mennesker, at Relationen Lighed bestaar imellem dem, og ved vi nøjagtigt, hvori denne Lighed bestaar, saa ved vi alt. Ved vi derimod, at der imellem dem bestaar den Relation, som er betegnet ved det Verbum, som forekommer i (40)–(41) »er berøvet«, mangler vi noget i vor Viden, ogsaa hvis vi ser bort fra Kendskab til Tid og Sted. Vi maa have at vide, kan vi antydningsvis sige, hvem der er den bortrevne, og hvem der er den tilbageblevne. Et tilsvarende Spørgsmaal kan ikke rejses, naar Talen er om Relationen *ligne*.

Nu betegner sædvanligvis af de to Led, som er forbundet ved et af de i (34)–(41) forekommende og dermed beslægtede Verber, det ene en Person og det andet noget upersonligt. Hvordan de to Led indgaar i Relationen, er dermed givet, og derfor er det ogsaa, at Ordstillingen kan være fri. Den har for at sige det flot i 99,99 % af de i det almindelige Liv forekommende Tilfælde ingen Funktion. Der behøver ikke at være og er heller ikke for eksempelvis at holde sig til Verbet »berøve« nogen Plads – om jeg maa udtrykke mig saaledes – forbeholdt Betegnelsen for den bestjaalne og Betegnelsen for det stjaalne. Konstruerer nu Grammatikeren en Sætning som

(42) Barnet blev berøvet Moderen i Koleraaaret 1853,

og præsenterer han den for andre Mennesker ledsaget af Spørgsmaalet »hvem døde?«, vil han efter min Erfaring faa et Svar i Retning af »det kan man ikke sige, det kan baade være den ene og den anden.« (42) er dobbelttydig paa lignende Maade som (29) er det. Der skal mere til end blot Kendskab til Dansk for at forstaa Ytringer af denne Art paa den Maade, de kan være ment. Men een Ting er i Modsætning til (29) givet ved (42): Uanset om man tolker (42) saadan eller saadan, om man vil lade Barnet eller Moderen være den, der dør, er »Barnet« efter gængs grammatisk Sprogbrug Subjektet. Det er i Sætninger af denne Art Stillingen, der er det afgørende, saaledes kaldes jo i (40) »al Frihed« (Betegnelsen for det stjaalne) og i (41) »Befolkningen« (Betegnelsen for den bestjaalne) for »Subjekt«, fordi disse Ord i hver sin Sætning staar paa første Plads.

Der kan ogsaa være Grund til at sammenholde (34)–(41) med (18)–(21) og (27). Disse Sætningsgrupper har det tilfælles, at i dem er en Ombytning af Leddene uden Betydningsændring mulig. Men denne Ombyttelighed er for (18)–(21)'s og (27)'s Vedkommende som før sagt ejendommeligt nok indskrænket til Sætninger af Formen: *Substantial + enkelt Verbum + Substantial.* Hvis man frit og meningsfuldt kunde sige, ikke blot: »Hans har vidst dette«, men ogsaa »dette har vidst Hans«, og ikke blot »dette har forundret Hans«, men ogsaa »Hans har forundret dette« osv. osv., vilde Paralleliteten mellem de to Grupper (34)–(41) og (18)–(21) være fuldstændig; hvordan »man« saa vilde have benævnt Leddene, er det vel ørkesløst at spekulere over; een Ting er dog givet: nogen forskellig Benævnelse kunde man ikke med Rimelighed i det tænkte Tilfælde have givet Leddet »Hans« i de to Sætninger (18) og (20).

En tredje Gruppe Sætninger, ved hvilke det rent formale ligeledes er afgørende for, hvad der skal kaldes Sætningens Subjekt, er Sætninger med betydningsløst »det« af Typen

(43) Det regner.

Den grammatiske Sprogbrug ligger dog her ikke helt fast, idet nogle vil betragte Sætninger som (43) som subjektløse Sætninger og kun lade »det« gælde som uegentligt Subjekt.

Hvad endelig »der«-Sætningerne angaar, er det efter den almindelige Sprogbrug ikke det Ord, der staar paa den Plads, der ellers er Sub-

jektets, nemlig Ordet »der«, der kaldes Subjekt, men det Ord, der staar paa den Plads, der ellers er Objektets. Dette er i fuld Overensstemmelse med vort Definitionsmønster S. 16 f. Definerer vi nemlig i Overensstemmelse med dette Mønster »Subjektet« som »det Substantial, hvis Nominatum indgaar i Sammenhængen paa samme Maade som Nominatum for det Substantial, der ved det paagældende Verbum staar mellem Hjælpeverbum og Hovedverbum«, saa bliver fx. i Sætningen

(44) saa var der faldet en Tagsten ned fra Taget

»en Tagsten« Subjektet, saa sandt som dette Udtryk spiller samme Rolle som fx. Udtrykket »Blikkenslager N. N.« i Sætningen

(45) saa var Blikkenslager N. N. faldet ned fra Taget.

At man saa kan opstille andre Regler for Brugen af Ordet »Subjekt«, ifl. hvilke »en Tagsten« i (44) ikke kan betegnes som »Subjekt«, og at man kan finde en saadan Terminologi mere hensigtsmæssig end den traditionelle, er en anden Sag.

De formale Ejendommeligheder, som er bestemmende for, om man i Henhold til traditionel Sprogbrug vil kalde et Led for »Subjekt« i Sætninger af Typen (30)–(41), er de Byskovske Kriterier. Disse behøver vi dog ikke at regne op, men vi kan udtrykke os saaledes: De formale Ejendommeligheder, som i Forbindelse med Verber af anden Type end de i (30)–(41) forekommende vil bevirke (i Henhold til en Definition af Mønsteret S. 16 f, fx. den ovenfor givne), at et betydningsbærende Substantial kaldes »Subjekt«, bevirker ogsaa i Sætninger af Typen (30)–(41), at det paagældende Led kaldes »Subjekt«. Erstatter vi fx i (32) og (33) »ligner« med »beundrer«, bliver i (32) »som« og i (33) »Hans« Subjektet, fordi Ordstillingen da tildeler de af disse Ord betegnede Størrelser en bestemt Rolle, den som ved dette Verbum i Overensstemmelse med en Definition af Mønsteret S. 16 f, fx. den ovenfor givne, er Subjektets.

Jeg sagde ovenfor S. 10, at Ordet »Subjekt« i dets traditionelle Brug i en vis Forstand er flertydigt. Det er det – som vi nu har set – for saa vidt som dets Brug maa angives forskelligt for forskellige Sætningsgrupper. Men det er ikke flertydigt paa en saadan Maade, at dets

Anvendelse med Henblik paa bestemte Sætninger kan give Anledning til Misforstaaelser og Selvmodsigelser. Jeg kan ikke se, hvordan ifl. den traditionelle Sprogbrug »et Led baade kan være »Subjekt« og »ikke-Subjekt««, som det hævdes af Paul Diderichsen i »Festskrift til L. L. Hammerich« (1952), S. 103.

Da nu de forskellige Størrelser, som faktisk kaldes »Subjekt«, ikke ved en enkelt Definition, som det synes, kan bringes ind under een Hat, rejser sig Spørgsmaalet om en Korrektion af den traditionelle grammatiske Terminologi. Det vil nu være en nem og lidet forstyrrende Ændring, om man i Sætningerne (30)–(33) og (34)–(41) kalder det for »*formalt* Subjekt«, som man hidtil har kaldt »Subjekt« slet og ret. Ved et »formalt Subjekt« vil vi da forstaa en Størrelse, som ikke tilfredsstiller en Subjektsdefinition af Mønsteret S. 16f, men som har saadanne formale Egenskaber, at hvis et betydningsbærende Substantial har disse Egenskaber i en Sætning, hvis Verbum er asymmetrisk og hvis Led salva veritate ikke er ombyttelige, vil det ifl. Subjektsdefinitionen og de Betydningsregler, der gælder for dansk Sprog, være Sætningssubjekt.

Saaledes vil ogsaa »det« i (43) være et formalt Subjekt. Det tilfredsstiller ikke en Subjektsdefinition af Mønsteret S. 16f, fordi »det« intet Nominatum har, men sætter vi et betydningsbærende Ord i dets Sted, fremkommer derved en Sætning, hvor dette betydningsbærende Ord er Grundled, fx. »Kuglerne regner«. Endvidere vil »der« blive formalt Subjekt i (44); »der« staar mellem Hjælpeverbum og Hovedverbum, og et betydningsbærende Substantial vil i denne Stilling ifl. Subjektsdefinitionen være Subjekt, jvf. (45). Endelig vil i (32) »som« og i (33) »Hans« blive formale Subjekter, for ændrer vi, som før nævnt, Verbet »ligner« til fx. det asymmetriske Verbum »beundrer«, vil i de derved fremkomne Sætninger henholdsvis »som« og »Hans« blive Subjekt. Betragter vi endvidere Sætningerne i Gruppen (34)–(42), saa staar fx. i (35) »Direktøren« og i (34) »et Eksemplar af osv.« paa første Plads i Udtryk af Formen: *Substantial* + *Hjælpeverbum* + *Hovedverbum* + *Substantial,* og i Sætninger, der indeholder almindelige asymmetriske Verber, hvor Leddenes Ombytning salva veritate ikke er mulig, er dette en Egenskab, der udtrykker det samme som Stillingen mellem Hjælpeverbum og Hovedverbum, hvorfor, hvis vi gaar ud fra Definitionen, S. 21, denne Egenskabs Bærer er Sætningens Subjekt. Saaledes bliver »Direktøren« i (35) og »et Eksemplar af osv.« i (34), hvad jeg kalder »formalt Subjekt«.

Vi saa ovenfor, at et Tilfælde som (29) maa betragtes som dobbelttydigt; det samme gælder et Tilfælde som

(46) hvem driller Hans?

og i en vis Forstand, men paa en anden Maade

(47) hvem ligner Hans?

og svarende til (29) ogsaa

(48) den Dreng ligner Hans.

Medens man kan kalde Tilfælde som (29) og (46) for reelt dobbelttydige, kunde man kalde (47) og (48) for psykologisk dobbelttydige. Og alt efter som man opfatter disse to Sætninger paa den ene eller den anden Maade, vil man, hvis man følger traditionel Sprogbrug, kalde enten det ene eller det andet af de to Led i (47) og (48) for »Subjekt«. Jeg skal ikke gaa nærmere ind paa den psykologiske Tydning, men blot konstatere, at Spørgsmaalet (47) kan opfattes baade saaledes, at det vil fremkalde Svaret »x ligner Hans« og saaledes, at det vil fremkalde Svaret »Hans ligner x«. I første Tilfælde vil man kalde »hvem«, i andet »Hans« for »Subjekt«. Paa lignende Maade vil man, hvis man vil negere (48) saaledes: »den Dreng ligner ikke Hans«, kalde »den Dreng« for »Subjekt«, og hvis man ud fra en anden psykologisk Indstilling vil negere saaledes: »den Dreng ligner Hans ikke«, vil man kalde »Hans« for »Subjekt«. Men om man saa hører det udtalt med Tryk og det hele, som Wiwel siger, kan man ikke vide, hvilken psykologisk Indstilling der er den Talendes. Har man det paa Fornemmelsen, saa stammer det andetsteds fra. Vi kunde i Stedet for »Subjekt« brugt om saadanne Tilfælde indføre Betegnelsen »psykologisk Subjekt«.

I den senere Tids Sprogforskning har der været en Tendens til at afgrænse Brugen af Ordet »Subjekt« ved Hjælp af et Princip, som man kunde kalde »Integritetens Princip«. Har jeg forstaaet Tankegangen heri ret, vil dette Princip i første Omgang føre til følgende Subjektsdefinition: »Subjekt« kaldes det Substantial x, hvis Forhold til Verbet

er saaledes, at ingen af de to Led, x og Verbet, kan vikariere for Kombinationen af x og Verbet. Lad os betragte Sætningen

(49) Jeppe drikker Brændevin.

Her er – kan man sige – »Jeppe« en integrerende Bestanddel af Forbindelsen

(50) Jeppe drikker,

medens »Brændevin« udmærket kan udelades, saaledes at »drikker« kan siges at kunne vikariere – i hvert Fald for en formal Betragtning – for

(51) drikker Brændevin.

(50) er en fuldgod Sætning, medens (51) – i hvert Fald ved første Øjekast – ikke synes at være det. Men betragter vi nu Sætningen

(52) derpaa slaar Nille Jeppe,

saa kan vi, hvis vi kun tager Hensyn til det formale, lige saa godt stryge »Nille «som »Jeppe«. De to Udtryk

(53) derpaa slaar Nille – og
(54) derpaa slaar Jeppe

er lige gode – nogle vil maaske hellere sige: lige daarlige – Sætninger, dog deres Forekomst er vel forenelige med det danske Sprogs Love.

Det er nu imidlertid klart, at skal vi ad denne Vej bestemme »Nille« som Subjekt, bliver det en Operation à la det gamle Fif. Dette bestaar anvendt paa denne Sætning i Virkeligheden i at isolere Verbet »slaar« og foran det anbringe det Substantial, der sammen med »slaar« danner en Sætning, *der i Indhold svarer til (52),* dette Substantial bliver da Sætningens Subjekt.

Anvender vi den anden Metode, stryger vi det Substantial, der kan stryges, saaledes at det tiloversblevne *indholdsmæssigt kommer til at svare til (52).* Det tilbageblevne Substantial er da Sætningens Subjekt.

Nu er imidlertid denne Betragtningsmaade behæftet med visse Vanskeligheder. Spørger vi nemlig Nille »hvad bestiller Jeppe?«, kan hun tænkes at svare ikke blot (49) og (50), men ogsaa (51), ja maaske

ogsaa blot slet og ret »drikker«. Lad mig belægge det næstsidste Svar (51) med et autentisk Eksempel. I et Nummer af Tegneserien »Far til fire« finder følgende Replikskifte Sted: Spørgsmaal: »Hvor kender du alle de Døgnmelodier fra?«. Svar: »Hører dem i Radioen«. Sagen er den, at Integritetsprincippet generelt kun kan anvendes i Tilknytning til visse Former for Sætninger fx. visse Bisætninger. I Sætningen »fordi jeg hører dem i Radioen« kan for en rent formal Betragtning, hvis vi bibeholder »fordi« og »hører«, af de andre Led kun »jeg« ikke stryges. Heraf følger nu, at en Subjektsdefinition paa Grundlag af Integritetsprincippet for Hovedsætningers Vedkommende i Princippet maa falde ud, omtrent som følger: Det Substantial, som ved Sætningens Omdannelse til en Bisætning, vel at mærke af tilsvarende Indhold, ikke vil kunne udelades, er Sætningens Subjekt. Men ogsaa dette minder om det gamle Fif. Den Definition, som kan opstilles i Tilknytning til dette, kan vi nemlig ogsaa give følgende Formulering: Det Substantial, som ved Sætningens Omdannelse til et Udtryk, som bestaar af Substantial + Verbum, vel at mærke af tilsvarende Indhold, vil staa paa Pladsen før Verbet, er Sætningens Subjekt.

Ogsaa for Integritetsprincippet kommer de symmetriske Verber til at spille en lignende Rolle som ved Anvendelsen af det gamle Fif. Hvad er, naar man lægger dette Princip til Grund, Subjekt i Sætningen

(55) i Punktet P skærer Linie AB Linie CD?

Spørger vi »hvem/hvad skærer?«, kan vi lige saa godt faa Svaret »Linie AB skærer« som »Linie CD skærer«. Og laver vi, idet vi følger Integritetsprincippet, (55) om til en Bisætning af tilsvarende Betydning, faar vi baade

(56) hvis Linie AB skærer Linie CD i Punktet P – og
(57) hvis Linie CD skærer Linie AB i Punket P.

I (56) kan kun »Linie AB« og i (57) kun »Linie CD« udelades.

Jeg har ovenfor hævdet, at den traditionelle Brug af Ordet »Subjekt« er eentydigt i den Forstand, at man i næsten alle Tilfælde vil være enig om, hvad der er en given Sætnings Subjekt. Jeg har forsøgt at give en Definition, der skulde være dækkende for de fleste Sætningers Vedkommende, og for de Sætningers Vedkommende, hvor denne ikke

kunde gælde, har jeg givet andre Definitioner og foreslaaet, at man for disse Tilfældes Vedkommende kunde anvende Udtrykkene »formalt Subjekt« og »psykologisk Subjekt«. Det kunde derfor se ud, som om det var min Hensigt at gaa ind for en Fortsættelse af hidtidig sprogbeskrivende Praksis paa dette Omraade eller i hvert Fald at søge at redde, hvad reddes kan. Nok har noget saadant engang foresvævet mig, men lang Tids indgaaende Beskæftigelse med Emnet har faaet mig til at lade denne Tanke fuldstændig falde.

Eet er nemlig, om der bestaar eller kan etableres Regler, efter hvilke et Ord kan udpeges som en Sætnings Subjekt i Overensstemmelse med traditionel Praksis, et andet er om Ordet »Subjekt«'s Anvendelse i Sprogbeskrivelsen har været fremmende eller hindrende for Erkendelsen. Jeg nærer ingen Tvivl om, at det sidste har været Tilfældet. Lad mig belyse dette med et Par Eksempler. Først et særligt grelt, hentet fra Kasussprogenes Grammatik. I de fleste tyske Grammatikker staar der, at Subjektet staar i Nominativ: Vi efterprøver nu denne Sætnings Rigtighed. Lad os fx. se, om den holder Stik ved Sætninger, der indeholder Verbet »interessieren«. Vi træffer paa Sætninger som fx. »der Fall interessiert mich« og finder Paastanden bekræftet. Subjektet staar – ingen vil bestride det – faktisk i Nominativ. Det samme gælder Sætninger, hvis Verbum er »beunruhigen«, det hedder »der Fall beunruhigt mich«, hvor det om »der Fall« gælder baade, at det er Nominativ, og at det er Sætningens Subjekt. Ved Verbet »ahnen« ligger Forholdet paa en særlig Maade. Tidligere sagde man »mir ahnte dieser Ausgang«, i Dag siges ogsaa »ich ahnte diesen Ausgang«, men dette gør intet Skaar i Regelen, før som nu staar Subjektet i Nominativ. Det er klart, at der her er noget, der ikke stemmer: Subjektet er ikke en af Nominativ uafhængig Størrelse; hvorvidt et Led skal *kaldes* »Subjekt« eller ej, er ved Verber, der betegner flerleddede Relationer, simpelthen bestemt af, om det staar i Nominativ eller ej. Sætningen »Subjektet staar i Nominativ« er af en ganske anden Art end Sætningen »»von« styrer Dativ«. Men de læses (det har jeg i hvert Fald selv gjort), uden at man gør sig Forskellen mellem dem klar.

Og nu Dansk: Forholdene, som de faktisk er, træder ikke frem i det rette Lys, naar Wiwel S. 30 – vel at mærke i fuld Overensstemmelse med almindelig grammatisk sprogbeskrivende Praksis – udtaler: »Vi vil nu se lidt nærmere paa, ved hvilke grammatiske Midler Subjektet gør sig bemærket. Disse er da følgende: A) Som ovenfor foreløbigt om-

talt, er der nogle faa Ord, der optræder i forskellig Form for at betegne et forskelligt Forhold til Verballeddet; disse to smaa Rækker Ordformer er:

jeg, du, ...
mig, dig, ...;

den første Række er altid Subjekt, den anden aldrig . . . . B) dernæst viser *Ordstillingen* os Subjektet i mange Tilfælde, fx. [den følgende Nummerering er min og ikke Wiwels]

(58) a: *den Mand* har givet min Broder Pengene,
b: den Mand har *min Broder* givet Pengene;

(59) a: *den Mand* gav ikke min Broder Pengene,
b: den Mand gav *min Broder* ikke Pengene;

(60) a: alligevel gav *den Mand* min Broder Pengene,
b: alligevel gav *min Broder* den Mand Pengene;

(61) a: fordi *den Mand* gav min Broder Pengene,
b: fordi *min Broder* gav den Mand Pengene;

(62) a: gav *den Mand* min Broder Pengene?
b: gav *min Broder* den Mand Pengene?«

Naar Wiwel beskriver det af ham fremlagte, og hvad Sætningerne (58)–(62) angaar, yderst instruktive Materiale under Anvendelse af Udtrykket »Subjekt«, idet han ligesom Byskov siger, at det og det formale Kendetegn viser os Subjektet, havde det været en fuldkommen adækvat Beskrivelse, hvis man ved »Subjekt« kunde forstaa en uafhængigt af det formale bestaaende Indholdsstørrelse, som fx. Agens. Dette er imidlertid, hvis man skal holde sig til det, Traditionen i hver enkelt Sætning kalder »Subjekt« – som vi har set det – ikke muligt. Udtrykket »Subjekt« kan, som det faktisk bruges, for en meget stor Del Sætningers Vedkommende kun bestemmes som det Led, der indgaar i Sammenhængen paa den Maade, som de og de eller det og det formale Kriterium implicerer. Vi valgte ovenfor – bevidst vilkaarligt – Stillingen mellem Hjælpeverbum og Hovedverbum, jvf. (58) b, som dette Kriterium. Nu er den Sætning, som man efter Wiwels Opstilling og hans Intention (saaledes som jeg har forstaaet den) kan og skal udlede af (58) b følgende: Stillingen mellem Hjælpeverbum og Hoved-

verbum angiver, at det paagældende Led er Subjekt. Denne Sætning er imidlertid, hvis vi lægger ovenstaaende Subjektsdefinition til Grund, en ren og skær Tautologi.

Nu kunde vi selvfølgelig ogsaa bruge et eller flere andre formale Kriterier i vor Subjektsdefinition, men saa vilde der være en eller flere andre Sætninger af Formen: »det og det eller de og de formale Kriterier angiver, at det paagældende Led er Subjekt«, som vilde blive Tautologier. De vilde blive Sætninger af en lignende empirisk Indholdsløshed som den ovenfor omtalte Sætning, der figurerer i Kasussprogenes Grammatik: Subjektet staar i Nominativ.

Endvidere er den Sætning, som vi hos Wiwel skal udlede af (58)a, følgende: Stillingen paa første Plads i en Sætning af Formen *Substantial* + *Hjælpeverbum* + *Hovedverbum* + *Substantial* angiver, at det paagældende Led er Subjekt. Denne Sætning bliver, hvis vi definerer »Subjekt«, som vi har gjort det, eensbetydende med: Stillingen paa første Plads i en Sætning af Typen (58) a angiver det samme som Stillingen mellem Hjælpeverbum og Hovedverbum, men den udtrykker dette Indhold paa unødvendig indirekte og uigennemsigtig Maade.

Nu er imidlertid det, at gaa ud fra Stillingen mellem Hjælpeverbum og Hovedverbum som sagt ganske vilkaarligt. Det, der kan læses ud af de Kendsgerninger, som Wiwel i sit Værk paa det paagældende Sted (som den første?) lægger frem for os, hvad er det i Virkeligheden andet end følgende: Formerne »jeg«, »du« . . ., den Stilling, som det udhævede Ord indtager i Sætninger af Form som (58) a . . . den Stilling, som det udhævede Ord indtager i Sætninger af Form som (62) b, implicerer det samme? Og vi kan føje til, at det, de nævnte formale Kendetegn implicerer ved Verbet »give«, er Rollen *Agens*. Men erstatter vi »give« med »misunde«, betegner de nævnte Kendetegn Rollen *Følelsens Indehaver,* og erstatter vi »give« med »volde« og »den Mand« med »den Omstændighed« og »Pengene« med »megen Fortræd«, faar vi noget helt tredie (»den Omstændighed voldte min Broder megen Fortræd«). Og spørger vi nu, hvad siger *Wiwel* andet og mere af rigtigt og vigtigt end det, der er sagt her, om de Sætninger og Former, han paa det anførte Sted stiller sammen, maa Svaret blive – forekommer det mig – at han intet saadant siger. Wiwel ser, at de nævnte formale Egenskaber, hvad enten de bestaar i Kasusformer eller en bestemt Placering i et Sætningsskema, hører sammen. Men de hører for ham sammen ved at være Kendetegn for Subjektet, en Paa-

stand, Udtryksform, eller hvad man vil, der, saa udbredt den end er, tilslører den Kendsgerning, at det, der binder disse formale Karakteristika sammen, hvis vi betragter alle Verber taget som Helhed, i Virkeligheden ikke er andet end, at det Led, der har dem, ved de allerfleste Verber, men vel at mærke kun ved hvert enkelt Verbum taget for sig, indgaar i Sammenhængen paa en bestemt Maade, der er forskellig fra den Maade, de Led, som ikke har dem, indgaar i Sammenhængen paa. Det samme er det ogsaa, der binder saa lydligt forskellige Former som »regina«, »dominus«, »puer«, »virgo«, »ille«, »qui«, »tu« sammen og motiverer et fælles Navn for dem – omend man vel i Almindelighed takket være dette Udtryk »Subjekt«, som lægger sig hindrende imellem, næppe gør sig dette tilstrækkeligt klart.

Endnu et Eksempel paa, hvordan Anvendelsen af Udtrykket »Subjekt« virker forplumrende, skal anføres: S. 39 i »De to Hovedarter af grammattiske Forbindelser« udtaler Jespersen i Tilknytning til de af ham nævnte Eksempler: »he opened the door»/»the door opened« følgende: »Her ser vi et tydeligt udpræget udslag av den sandhed, at forskellen mellem subjekt og objekt ikke er een gang for alle givet; det lader sig ikke bestemme rent logisk, men maa i hvert enkelt tilfælde bestemmes efter vedkommende verbums natur i det og det bestemte sprog. Hermed stemmer Madvigs ord, at objektet er »ligesom et skjult subjekt«; dette er for nylig blevet udtrykt paa en beslægtet maade av Schuchardt: »jedes objekt ist ein in den schatten gerücktes subjekt««. Det rigtige, der ligger til Grund for disse for mig at se noget uklare Ord, forekommer mig bedst at kunne siges paa følgende Maade: Hvordan de Led, der har de Byskovske Kriterier, og de Led, der enten er af Formen »mig«, »dig« . . ., eller staar efter Nægtelsen i Sætninger af Formen *Substantial* + *Verbum* + *ikke* + *Substantial* (»Hans interesserer ikke *Anna«),* eller staar paa sidste Plads i Sætninger af Formen *Adverbial* + *Verbum* + *Substantial* + *Substantial* (jvf. (52)) osv. osv. forholder sig til hinanden, kan ikke angives ved en enkelt Formel, hvis vi ser paa samtlige i Sproget forekommende Verber. Der er, naar vi ser paa Helheden, ingen principiel Forskel mellem de Led, der har de Byskovske Kriterier, og dem, der har det andet Sæt Kriterier. Ja, ved visse Verber, ogsaa saadanne, der ikke udtrykker symmetriske Relationer, kan Kriterierne uden videre byttes om. Dette gælder saaledes (34)–(41) og med en vis Modifikation engelske Sætninger, der indeholder Verbet »open« o. a.[10]

Efter min Mening vil det være rationelt at begynde en sætningsanalyserende Beskrivelse af fx. det danske Sprog omtrent som følger: Der findes Sæt af formale Ejendommeligheder, som ved de fleste Verber, der betegner en asymmetrisk Relation, har en diakritisk Funktion, den nemlig, ved hvert enkelt Verbum taget for sig, at betegne bestemte Maader at indgaa i den paagældende Relation paa. Saaledes betegner ved talrige Verber i Sætninger af Formen: *Substantial* + *Hjælpeverbum* + *Hovedverbum* + *Substantial* Foranstilling af et Substantial een, og Efterstilling af et Substantial en anden Maade at indgaa i Relationen paa, jvf. Sætningerne: »Obersten har skudt Præsidenten« – »Sultan har tilhørt Anton« – »Hans har kedet Anna« – »Anna har beundret Otto«. Den samme Betydning som Foranstilling i Sætninger af nævnte Form har Stillingen før »ikke« i Sætninger af Formen: *Substantial* + *Verbum* + *Substantial* + *ikke:* »Obersten skød Præsidenten ikke«, medens Begyndelsesstillingen her svarer til Slutstillingen i Sætninger af den førnævnte Form. Et saadant Sæt af formale Ejendommeligheder udgør de Byskovske Kriterier, givet saa at sige fra Naturens Haand. Efter at have opregnet disse som et første Led i vor Sprogbeskrivelse vil vi kunne fortsætte med at udtale os yderligere om dem.[11]

Vi kan fx. sige: *1.* Ved handle-Verber i aktiv Form implicerer de Byskovske Kriterier sædvanligvis, at det paagældende Led er Agens, og ved de tilsvarende Verber i Passiv implicerer de, at det er ikke-Agens. *2.* Ved Sindsstemningsverber er det snart Følelsens Indehaver (»hende beundrer han«), snart dens Genstand (»hun forbavser ham«), der har disse Egenskaber. *3.* Ved Verber af ligne-Typen har de ifl. Sagens Natur ingen diakritisk Funktion (»hun ligner ham« er hvad Sandhed/ikke-Sandhed angaar ækvivalent med »hende ligner han«), men det Led, der har de Byskovske Kriterier, er ofte, omend ikke altid, det, Sætningen er om. *4.* Vi skelner i Overensstemmelse med moderne Logiks Sprogbrug mellem een- og flerleddede Prædikater. Ved de sidste forstaar vi Prædikater, som – *dræber* – (to-leddet Prædikat), – *giver* – – (treleddet Prædikat jvf. (58) a). Ved eenleddede Prædikater forstaar vi Prædikater som – *sover,* – *er syg,* – *er Læge.*[12] Vi gaar endvidere ud fra, at hvad der er Argument (Led), og hvad der er Prædikat, er givet med de paagældende Ords Betydning, og kan da opstille følgende Regel: Ved eenleddede Prædikater har Argumentet (Leddet) normalt et af de Byskovske Kriterier. Vi kender paa

Dansk ikke til Sætningstyper, der svarer til tysk: mir ist bange/schlecht /schwindlig, mich schläfert o. lign.[13] *5.* Undertiden er det Led, der har de Byskovske Kriterier, et ikke betydningsbærende Led, som fx. »der«, jvf. (44), hvor det Led (»en Tagsten«), der indgaar i Sammenhængen paa den Maade, som i ikke-der-Sætninger de Byskovske Kriterier implicerer, har Egenskaber, der tilhører et andet Sæt end de Byskovske Kriterier. Man kan saa undersøge, under hvilke Omstændigheder denne Konstruktion anvendes, og er det klarlagt, er efter min Mening alt sagt, hvad siges kan. Vi fritages saa for Spekulationer over, om »en Tagsten« bør *kaldes* »Subjekt« eller »Objekt«, for ikke at tale om de Spekulationer, der bestaar i at udgrunde, om det *er* Subjekt eller Objekt. *6.* Ved visse Verber, der betegner en asymmetrisk Relation, (jvf. (34)–(41)), implicerer de Byskovske Kriterier ikke en bestemt Maade at indgaa i Sammenhængen paa. Det samme gælder i en Række andre Tilfælde specielt for det Kriterium, der bestaar i at staa paa første Plads i en Sætning af Formen: *Substantial* + *Verbum* + *Substantial* (jvf. (18)–(21) og (26)–(27) samt (29)),[14] medens de øvrige Kriterier ved de i disse Udtryk forekommende Verber paa normal Vis implicerer en bestemt Maade at indgaa i Sammenhængen paa (jvf. (28)). Denne Forskel mellem det Kriterium, som bestaar i at staa paa første Plads i en Sætning af den nævnte Form, og de andre Byskovske Kriterier forekommer mig at være betydningsfuld nok til at motivere for disse sidste Indførelsen af en særlig Betegnelse fx. »de faste Byskovske Kriterier«. *7.* Den her skizzerede Beskrivelsesmaade udelukker selvsagt ikke Anvendelsen af en eller anden Terminus som Forkortelse for Udtrykket »det Ord, der indgaar i Sammenhængen paa den Maade, som de faste Byskovske Kriterier implicerer«. Selvfølgelig kunde man vælge det overleverede Udtryk »Subjekt« til at gøre Tjeneste paa denne Maade, jvf. Definitionen af den traditionelle Brug af dette Udtryk S. 16 f, men da dette Udtryk nu engang er uklart, men indgroet belastet med Forestillinger af den forskelligste Art, vilde dette næppe være hensigtsmæssigt. Et saadant Udtryk – skal vi fx. sige »N-Argument« – vilde det fx. være praktisk at bruge ved Beskrivelsen af Tilfælde som

(63) Læreren lod den dygtigste Elev læse op,
(64) Læreren lod Stykket læse op.

I (63) er »den dygtigste Elev« Verbet »læse«'s N-Argument, medens dette i (64) ikke er udtrykt, men det kan tilføjes ved Hjælp af Udtrykket »af den dygtigste Elev«. I den saaledes udvidede Sætning

(65) Læreren lod Stykket læse op af den dygtigste Elev

bliver da »den dygtigste Elev« N-Argument for »læse op«. Derimod er det efter traditionel Sprogbrug som blot Bestanddel af et Adverbial ikke Sætningens Subjekt.

Jeg skal nu ikke føre dette Forsøg paa en »subjektløs« analytisk Beskrivelse af den danske Sætning videre. Jeg vil blot hævde, at den gaar ud fra noget fundamentalt: Et Sæt af visse formale Egenskaber, der har en diakritisk Funktion, som skal udøves, for at Sproget kan tjene som Kommunikationsmiddel. Lad mig udtrykke dette sidste paa en meget tvangfri og meget uforbindende Maade: Det er ikke nok at faa at vide, at af A og B den ene slog den anden ihjel, det maa ogsaa paa en eller anden Maade angives, hvem der slog hvem ihjel. Dette Sæt af formale Egenskaber finder vi ved Iagttagelse og angiver dem ved Enumeration og taler saa videre om dem og har saaledes hele Tiden fast Bund under Fødderne, og jeg kan ikke se, at der er noget, som ikke ad denne Vej kan siges, og vel at mærke siges paa en klar, enkel og ganske utvetydig Maade. Anvendt paa Kasussprogene er det en Sprogbeskrivelse efter Opskriften: Behold »Nominativ«, afskaf »Subjekt«.[15]

Jeg kan ikke slutte disse Betragtninger uden at gøre opmærksom paa følgende: I Værker inden for den nyere Logik[16] tales der m. H. t. Sætninger som »Hitler hader Churchill« og »Scipio besejrer Hannibal«, om at de paagældende Relationer har Retning henholdsvis fra Hitler til Churchill og fra Scipio til Hannibal. Den Størrelse, Relationen har Retning fra, kaldes »Referenten«, og den Størrelse, den har Retning til, kaldes »Relatet«. Det er imidlertid klart, at Hitler og Scipio qua Referenter i de angivne Relationer intet har tilfælles ud over det rent sproglige Faktum, at deres Navne staar paa første Plads i de paagældende Sætninger. Referent i en asymmetrisk Relation er saaledes den Størrelse, hvis Rolle i Relationen i et bestemt Sprog er angivet paa en bestemt Maade. En Størrelse er m. a. O. kun Referent/Relat med Henblik paa et bestemt Sprog. I selve Virkeligheden gives der lige saa lidt

Referenter, som der gives noget, der svarer til Subjekter i den traditionelle Grammatiks Forstand.

Lad os for at understrege dette foretage følgende Tankeeksperiment: Vi tænker os et grafisk Sprog saaledes indrettet, at fx. ved Relationen *drille* bliver Trines Rolle betegnet ved, at den paagældende Individbetegnelse skrives med røde Bogstaver, medens Hans' Rolle angives med blaa Bogstaver, hvorved Leddenes Orden bliver ligegyldig. Ved Relationen *tilhøre* kan saa Betegnelsen for det Individ, der spiller Sultans Rolle, være skrevet med Petit, og Betegnelsen for det, der spiller Antons Rolle, være skrevet med almindelige Bogstaver. Ved Relationen *interessere* kan vi for at udtrykke det samme som »A interesserer B« skrive Leddene i en hvilkensomhelst Orden og lade »A« være skraveret og »B« punkteret. Og saaledes kunde vi principielt fortsætte i det uendelige. Men paa hvilket Grundlag kunde man m. H. t. hver enkelt Sætning i et saadant Sprog kalde eet Led for »Referent« og et andet for »Relat« eller eet Led for »Subjekt« og et andet for »Objekt« eller i det hele taget indføre to Betegnelser, ligegyldig hvilke, saaledes, at det ene stadig skulde anvendes om det ene og det andet om det andet Led i hver enkelt toleddet Sætning, naar vi gennemløb dem alle een efter een? For Folk, der kun kendte et saadant Sprog, maatte saadanne Begreber som *en Relations Retning, en Relations Referent, Relat, Subjekt, Objekt* nødvendigvis være ukendte. Og dog kunde de principielt beskrive Virkeligheden lige saa godt som vi.

Den Regelmæssighed, som fx. det danske Sprog i Modsætning til det her skizzerede Fantasisprog viser, ved at der er Sæt af formale Egenskaber, de Byskovske Kriterier, og andre, som gaar igen fra Verbum til Verbum, og som ved de fleste Verber, taget hver for sig, implicerer en bestemt Maade at indgaa i Sammenhængen paa, genspejler ikke nogen tilsvarende Regelmæssighed i Virkeligheden, hvor Tingene staar i de mest forskelligartede Relationer til hinanden.

NOTER

1. Indholdet af denne Afhandling er forelagt »Lingvistkredsen« ved to Møder i Vinterhalvaaret 1956.
2. »Philosophical Investigations by L. W.« Tysk og engelsk Tekst. Oxford 1953.
3. Naar jeg citerer Jespersen blot med Angivelse af Sideantal, er det denne Bog, der er ment. Titlerne paa Byskovs Afhandlinger er henholdsvis: »Bestemmelsen af Grundleddet i Sætninger af Formen Navneord + uselvstæn-

digt Udsagnsord + Navneord« – »Om nogle Sætninger med »der« som foreløbigt Grundled« – »Om Begrebet Grundled«.

4. I denne Sammenhæng kan henvises til Forf.'s Analyse af Sætninger af Typen »min Broder er den ældste Dreng i Skolen ikke« i en Artikel i Theoria 1952: »Die Russelsche Theorie der definiten Deskriptionen vom Standpunkt der Sprachwissenschaft aus betrachtet«, S. 55 ff.
5. Ved dette Udtryk maa i denne Sammenhæng forstaas – hvis der skal være Mening i det hele – omend Jespersen som allerede nævnt ikke direkte siger det (og maaske heller ikke har gjort sig det fuldstændigt klart): »det som man *faktisk* kalder »Subjekt«.«
6. Det tvinger Begynderen til ved Hjælp af sin ad naturlig Vej erhvervede Viden at ordne Leddene eet for eet ind i en Sætning, hvis Verbum staar paa anden Plads, og *hvis Indhold er det samme som den Sætnings, der skal analyseres.* Det Led, der ved den kendte Spørgemetode rangeres først ind, har Eleven lært at kalde »Subjekt«, det der rangeres ind ved Spørgsmaal Nr. 2, har han lært at kalde »Objekt« (bortset fra de Tilfælde, hvor Verbet er »være« ... osv.), og det der rangeres ind ved Spørgsmaal Nr. 3, faar Betegnelsen »Hensynsled«.
7. *Ikke-bøjet Substantial* (altsaa ikke Former som »jeg«, »mig« osv.) + *usammensat Verbum* + *ikke-bøjet Substantial.*
8. En positiv klar Definition af Udtrykket »Subjekt« finder man ikke hos Wiwel; se §§ 40 f.
9. Se herom Forf.'s Bidrag til »Festskrift til L. L. Hammerich« (1952) S. 146 ff.
10. Jeg er mig fuldt bevidst, at det strengt taget ikke er korrekt at tale om Byskovske Kriterier med Henblik paa Engelsk. Nøjagtig den samme Ukorrekthed begaar man dog, naar man, som det jo er Skik, taler om Nominativ paa forskellige Sprog. Der er her Tale om Sæt af i Følge Sagens Natur forskellige formale Egenskaber, der imidlertid ved tilsvarende Verber i de forskellige Sprog *stort set* (men ogsaa kun stort set, jvf. »han manglede det nødvendige Mod« / »ihm fehlte der nötige Mut«) implicerer samme Maade at indgaa i Sammenhængen paa.
11. Vi har ikke *defineret* de Byskovske Kriterier ved deres diakritiske Funktion. Vi definerer dem ved deres Form og indfører dem saaledes i vor Sprogbeskrivelse: Følgende formale Ejendommeligheder ... har den Funktion at osv. – og fortsætter: om dem kan endvidere siges...
12. Forskellig fra Brugen af »er« i de to sidste Udtryk er Brugen af dette Ord 1. i Sætninger som (5), hvor det betegner Identitet (toleddet symmetrisk Relation) og 2. i Sætninger som den af Jespersen S. 53 anførte »en Bjørn er et Rovdyr«, hvor der er Tale om to *Klassers* indbyrdes Forhold. Denne Forskel bør ikke overses af Grammatikerne. Se Note 14.
13. Forskellen mellem »mir ist bange« og »ich bin bange« kan udtømmende angives ved at sige: Argumentet i første Sætning staar i Dativ, og Verbet »ist« kongruerer ikke med Argumentet. Argumentet i anden Sætning staar i Nominativ, og Verbet kongruerer med Argumentet. Hertil at føje, at »ich« er Subjekt, medens Sætningen »mir ist bange« intet Subjekt har, kan ingen ny Oplysning bringe. Jeg gaar ud fra, at den Omstændighed, at det eenleddede Prædikats Argument i Kasussprog som de gamle Kultursprog Græsk og Latin i Regelen var Nominativ, har bidraget til den Opfattelses Fremkomst, at Udtrykket »Scipio« i en Sætning som (a) »Hannibalem Scipio vicit« spiller en lignende Rolle som i Sætningen (b) »Romanus Scipio erat«, dvs. at i begge Sætninger staar »Scipio« som et Led af særlig Beskaf-

fenhed over for Resten. For en moderne Betragtning staar »Scipio« og »Hannibalem« principielt paa samme Linie i (a), og man kan ikke sige, at det ene af dem i Kraft af den Rolle, det spiller i Sammenhængen, er nærmere beslægtet med »Scipio« i (b) end det andet Led.

14. Noget tilsvarende gælder ogsaa Sætninger, der indeholder Verbet »være«, naar dette anvendes forbindende en Individbetegnelse med en Egenskabsbetegnelse, hvad enten denne sidste fremtræder i Skikkelse af et Adjektiv eller et Substantiv. Man kan sige baade »Efesiernes Artemis er stor« og »stor er Efesiernes Artemis«, og man kan sige baade »Bjørnson var Digter« og »Digter var Bjørnson«, og der er ingen og kan ikke tænkes at være nogen Forskel i Realindholdet (derimod kan man ikke sige »Efesiernes Artemis har stor været«). I de Tilfælde, hvor Verbet »være« forbinder to Substantiver, der hver betegner en Klasse, og hvor der altsaa er Tale om en Klasseinklusion, har Ordstillingen derimod diakritisk Funktion. Følgende to Sætninger betyder noget forskelligt: »Professorer er næsten altid Doktorer« / »Doktorer er næsten altid Professorer«. Den almindelige grammatiske Analyse, der skærer alle »er«-Sætninger, hvad enten de er Udtryk for Identitet, Prædikation eller Klasseinklusion, over een Kam og for alles Vedkommende kun opererer med Distinktionen *Subjekt: Prædikat,* er ogsaa fra et sprogligt Synspunkt utilstrækkelig.

15. Man indvende ikke herimod: I en Sætning som »der Baron v. A. ist ein tüchtiger Arzt« har vi to Nominativer, der betegner Størrelser af principielt forskellig Natur. Det skønnes nødvendigt at betegne »der Baron v. A.«, der staar i Nominativ, med een og »ein tüchtiger Arzt«, der ligeledes staar i Nominativ, med en anden Betegnelse, og hvorfor saa ikke, som man altid har gjort det, kalde »der Baron v. A.« for »Subjekt« og saaledes fortsætte med at anvende baade »Subjekt« og »Nominativ« som grammatiske Termini? *Principielle* Grunde mod en saadan Terminologi foreligger ikke, vel at mærke, hvis man samtidig afstaar fra den sædvanlige Praksis i en Sætning som »der Baron v. A. beerbte die Gräfin v. B.« *kun* at kalde »der Baron v. A.« for »Subjekt«. Man kunde derimod kalde baade »der Baron v. A.« og »die Gräfin v. B.« for »Subjekter« i Overensstemmelser med det af Jespersen S. 50 anførte Citat af L. Couturat. Saaledes ogsaa G. Frege i »Die Grundlagen der Arithmetik« (1884) S. 82: »Die einzelnen Paare zugeordneter Gegenstände [i vort Tilfælde: *der Baron v. A.* og *die Gräfin v. B.*] verhalten sich in ähnlicher Weise – man könnte sagen als Subjecte – zu dem Beziehungsbegriffe [*beerbte*] wie der einzelne Gegenstand [*der Baron v. A.*] zu dem Begriffe, unter den er fällt [*ein tüchtiger Arzt*]. Das Subjekt ist hier ein zusammengesetztes«. At Frege her taler om le signifié og ikke om le signifiant, er i denne Sammenhæng irrelevant. Han kunde have gjort tilsvarende Distinktioner, hvis han havde talt om le signifiant. – I Stedet for at bruge »Subjekt« i denne udvidede Betydning og tale om Subjekter i Nominativ, Akkusativ, ... vil jeg anse det for mere hensigtsmæssigt helt at afstaa fra Brugen af dette Ord og i Stedet for anvende Udtrykket »Argument« eller om man vil »Argumentsbetegnelse«. Men dette er selvfølgelig et Spørgsmaal af underordnet Betydning.

16. Se saaledes Russell: Introduction to mathematical philosophy S. 48; S. L. Stebbing: Elementary logic S. 81; Wedberg: Den nya logiken I, S. 53 (Verdandis småskrifter).